IVAN MARKEŠIĆ

DR. IVAN MARKEŠIĆ, SOCIOLOG RELIGIJE, REDOVITI PROFESOR NA INSTITUTU DRUŠTVENIH ZNANOSTI IVO PILAR

Revizija bi značila prilagodbu novim okolnostima

ROBERT ANIĆ/PIXSELL

Potrebno je reći da su ugovori između Republike Hrvatske i Svete Stolice, popularno nazvani Vatikanski ugovori, međunarodni ugovori koji su stvorili politički i pravni okvir za djelovanje Katoličke crkve u našoj zemlji. A to znači da temeljem njih Crkva može izvršavati svoje poslanje u RH poštujući njezine vjerske, kulturne i povijesne posebnosti - pojašnjava dr. sc. Ivan Markešić s Instituta Ivo Pilar u Zagrebu, te dodaje:

- U odnosu na ranija vremena, kada su odnosi Katoličke crkve s drugim državama bili regulirani konkordatima, pojedinačni ugovori s nekom od država, kao što je to slučaj s Hrvatskom, predstavljaju novinu. U ugovorima je navedeno da su Republika Hrvatska i Sveta Stolica - s obzirom na veliku ulogu Katoličke crkve u društvenoj, odgojnoj, kulturnoj i karitativnoj djelatnosti - odlučile pravno regulirati gospodarske aspekte odnosa između Katoličke crkve i RH. Razgovori su vođeni između 1996. i 1998. za vrijeme vlade Zlatka Mateše, bez javne rasprave, a vodio ih je dipl. ing. arh. Jure Radić koji nije imao ni pravnog ni financijskog obrazovanja za to, ali je bio 'crkveno podoban'. Potpisana su četiri ugovora: 1) O suradnji na području odgoja i kulture (ratificiran, 24.1.1997); 2) O dušobrižništvu katoličkih vjernika, pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske (ratificiran, 24.1.1997); 3) O pravnim pitanjima (ratificiran 9.2.1997) te 4) O gospodarskim pitanjima (ratificiran, 4.12.1998.). Iako su ovi ugovori međunarodni, u njima nažalost svoje obveze ima samo RH koja prema posljednjem ugovoru Katoličkoj crkvi treba osigurati materijalne uvjete za njezino pastoralno djelovanje u skladu s odredbama Drugog vatikanskog sabora i kanonskim propisima. Sveta Stolica nema nikakvih obveza prema Republici Hrvatskoj.

PONIŽAVAJUĆI POLOŽAJ

▼ *Na što se sve u Ugovoru o gospodarskim pitanjima obvezala Republika Hrvatska?*

- Vratiti Katoličkoj crkvi, ako to zakonski bude moguće, svu imovinu koja je "oduzeta u vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine". Ako, pak to nije moguće, RH treba naći odgovarajuću zamjenu za onaj dio dobara koje nije moguće vratiti. Pravnim osobama Katoličke crkve isplačivati naknadu u novcu za ostalu imovinu koja neće biti vraćena.

Od 2000. godine isplaćivati pravnim osobama Katoličke crkve "primjerenu novčanu naknadu u četiri godišnja obroka kao vid naknade za oduzeta dobra koja nije moguće vratiti".

Katoličkoj crkvi mjesečno iz državnog proračuna davati iznos koji odgovara dvjema prosječnim brutto plaćama, pomnoženima s brojem župa koje postoje u Republici Hrvatskoj, a sve to kako bi ...“Katolička crkva na doličan način mogla nastaviti svoje djelovanje na promicanju općeg dobra...".

Radi rješavanja pitanja mirovinskog osiguranja članova klera, redovnika i redovnica, koji su navršili 65 godina života, a čije mirovinsko osiguranje nije do sada sustavno riješeno, Republika Hrvatska će tijekom prvih deset godina primjene ovog ugovora navedeni novčani iznos isplaćivati uvećan za 20%.

Državne će vlasti na preporuku dijecezanskoga biskupa svake godine razmatrati, odobriti i financijski potpomagati posebne programe i projekte pravnih osoba Katoličke crkve koji su korisni za opće dobro.

Pravne osobe Katoličke crkve se u odnosu na porezni sustav smatraju neprofitnim ustanovama.

Međutim, odredba članka 8 Ugovora o pravnim pitanjima dovodi Republiku Hrvatsku u podjarmljeni i ponižavajući položaj prema Svetoj Stolici. Naime, u tome članku izričito stoji zapisano: "U slučaju sudske istrage o kleriku zbog možebitnih krivičnih djela predviđenih krivičnim zakonikom, sudske vlasti će o tome prethodno obavijestiti nadležne crkvene vlasti". A to dalje znači da sudske vlasti RH ne mogu i ne smiju pokrenuti kazneni pa čak ni prekršajni postupak protiv nekoga od klerika, svejedno što on učinio. Stoga i ne čudi što kod nas nema otkrivenih ni procesuiranih slučajeva pedofilije, seksualnog zlostavljanja mladih, posebno sjemeništaraca, časnih sestara, ali i vjernika. Ako je, dakle, išta zavrijedilo promjenu, onda je to ovaj ugovor u ovome članku. Taj ugovor je duboko ponižavajući za hrvatski pravosudni sustav i za hrvatsku Državu.

▼ *I Titova Jugoslavija regulirala je odnose s Vatikanom 1966. Jesu li i i to bili neki Ugovori?*

- Radi potpunosti odgovora na Vaše pitanje, potrebno je reći sljedeće: zbog nesklonosti prema vjerskim zajednicama pripadnici Komunističke partije će nakon 1945. započeti otvorenu borbu protiv Katoličke crkve. Mnogi biskupi, svećenici, redovnici bit će uhićeni, zatvarani pa i pogubljeni; vjerski tisak i izvještavanje u državnim školama bit će zabranjeni, a crkvi će se oduzimati imovina. Bit će to razlog da će hrvatski biskupi u rujnu 1945. obznaniti svima već poznato Pastirsko pismo, što će biti razloga za još žešće mjere komunističkih vlasti. Jedna od njih bila je i uhićenje i osuda na dugogodišnji zatvor nadbiskupa Alojzija Stepinca (1898-1960). On je u zatvor dospio 1946. jer nije podržavao komunistički poredak i jer nije pristao "nacionalizirati" Katoličku crkvu u Hrvata, ostajući vjeran Svetoj Stolici. Vatikan ga je zbog toga u prosincu 1952. ogrnuo "kardinalskim grimizom" što će s jugoslavenske strane dovesti 1953. godine do potpunoga prekida diplomatskih odnosa s Vatikanom. Međutim, samo nekoliko godina nakon smrti kardinala Alojzija Stepinca, već sredinom 1960-ih godina, Vatikan je, imajući u vidu položaj kršćana katolika u zemljama u kojima se provodila sustavna ateizacija društva počeo aktivno raditi na obnavljanju prekinutih diplomatskih odnosa s Titovom Jugoslavijom. U procesu uspostave diplomatskih odnosa najprije je potpisan Protokol o međusobnim odnosima 1966., da bi 1968. bili uspostavljeni puni diplomatski odnosi na razini veleposlanika, odnosno nuncija, a već krajem ožujka 1971. godine Tito je putovao u posjet u Vatikan. Tom prigodom nisu potpisivani nikakvi međusobni međunarodni ugovori.

▼ *I ostale vjerske zajednice u RH imale su posredne koristi od Vatikanskih ugovora, kakve?*

- Koliko god ugovori koje je Vlada RH potpisala sa Svetom Stolicom izazvali niz kritika, oni su protestantskim zajednicama (a i ostalim manjinskim vjerskim zajednicama) donijeli uglavnom dobre posljedice. Iz bar dva razloga. Prvo, prisilili su državu da, nakon potpisivanja ugovora sa Svetom Stolicom, i ne želeći, osigura slično pravnu situaciju i za dio ostalih vjerskih zajednica. Slijedilo je tijekom 2002. i 2003. sklapanje ugovora s određenim brojem zajednica, doduše prije svega iz političkih interesa, jer je trebalo riješiti status Srpske pravoslavne crkve, Islamske zajednice te židovskih zajednica. Naravno, onda se "gruda snijega" zakotrljala. Ugovori su potpisani s nizom kršćanskih zajednica, među kojima su bile u većini protestantske zajednice. Time je hrvatsko rješenje pravnog položaja manjinskih religija (iako ne iz "pravih" razloga) postalo jedno od najvelikodušnijih i najliberalnijih rješenja u Europi. Stoga nitko od njih i ne spominje Vatikanske ugovore. Svi su zadovoljni dobivenim 'bokunom' jer dobivaju od države određena novčana sredstva. Vatikanski ugovori, kao i pojedinačni ugovori s ostalim vjerskim zajednicama, jedan su od glavnih jamaca zašto u Hrvatskoj nitko ne napušta članstvo u svojoj vjerskoj zajednici. Razlog: Država umjesto njih plaća tzv. 'crkveni porez' odnosno 'članstvo u vjerskoj zajednici'.

SEKULARNA DRŽAVA

▼ *Ima li traženje revizije Ugovora osim s novcem veze i s načelom sekularne države?*

- Vatikanski ugovori - kao ni mnogi drugi međudržavni ugovori - nisu ni vječni ni nepromjenjivi. Kao što sam već naveo, oni su u mnogim svojim ugovornim točkama sazreli za promjenu. Hrvatska država je sazrela da može biti ravnopravna sa svima. Međutim, odluku o njihovoj izmjeni donose njegove potpisnice: Republika Hrvatska i Sveta Stolica. U svima njima navedeno je sljedeće: "U slučaju da jedna od visokih ugovornih Strana bude smatrala da su se bitno promijenile prilike u kojima je sklopljen ovaj Ugovor i da ga treba mijenjati, započet će pregovore o njegovoj prilagodbi novim okolnostima". Traženje revizije ugovora ima najviše veze s novcem koji država izdvaja Katoličkoj crkvi, ali i s vjeronaukom, zapošljavanjem vjeroučitelja, izradbom i tiskanjem udžbenika itd. Međutim, prijedlog da se obveze države prema Crkvi prebace na pojedinačne vjernike neće naći svoje zagovornike među biračima. Naime, hrvatskim vjernicima je svejedno koliko novaca izdvaja Država za vjerske zajednice. Važno je da oni ne plačaju. Jer, Država umjesto njih plaća njihovo članstvo u tim organizacijama. I tako će biti sve dok država bude podmirivala njihove 'crkvene obveze'. Zato, prebacivati sadašnju novčanu obvezu države na vjernike, kao što to predlaže oporba, nije i ne može biti 'mamac' za birače.

S druge strane, nedavna odluka Ustavnoga suda da Hrvatska nije apsolutno sekularna država, već reklo bi se "malo sekularna malo vjerska", čini se "nategnutom". Zapravo, neshvatljiv mi je zaključak Suda da odvojenost vjerskih zajednica od države nije apsolutna - kako piše članku 41. Ustava - zato što prema stavku 2 istoga članka vjerske zajednice u svojoj djelatnosti uživaju zaštitu i pomoć države. Nekome pomoći u njegovu djelovanju ne znači prestati biti sekularan. Zapravo, sekularnost države sastoji se upravo u tome da omogućuje svim vjerskim zajednicama jednakost pred zakonom i da ih - koliko je to u interesu države - i pomaže.

▼ *Može li RH izmijeniti način financiranja Katoličke crkve i bez mijenjanja Vatikanskih ugovora?*

- Svakako. Međutim, pregovore o prilagodbi pojedinih članaka spomenutih ugovora novim okolnostima nije tražio nitko od dosadašnjih predsjednika Države, Sabora i Vlade. Svi su u svojim susretima s najvišim predstavnicima Svete Stolice isticali da će Republika Hrvatska nastaviti ispunjavati svoje ugovorne obveze prema Katoličkoj crkvi. Dakle, nitko od onih koji imaju cjelinu informacija o stanju državne blagajne iz koje se namiruju obveze Republike Hrvatske prema Katoličkoj crkvi, ali i obveze prema svim drugim vjerskim zajednicama i udrugama civilnoga društva, nikada nisu iskazali ni želju ni volju za mijenjanjem tih ugovora. Svi su se vodili već poznatom činjenicom da su prigodom njihova potpisivanja u obzir uzimani mnogi ondašnji međunarodni, državni, društveni, politički kao i drugi religijski, kulturni, socijalni, politički, geopolitički, ideološki, svjetonazorski kontekesti. Teško je reći, je li stiglo vrijeme u kojem bi bilo moguće započeti pregovore o reviziji ugovora. **(D.J.)** ■

BRANIMIR VIDMAROVIĆ

DR. SC. BRANIMIR VIDMAROVIĆ, EKSPERT ZA MEĐUNARODNE ODNOSE, ANALITIČAR PORTALA SEEBIZ.EU

Hrvatsku se zlonamjerno predstavlja kao vatikanskog taoca

LUKAS SANGULIN/INDEX

Klub zastupnika Glasa i HSU-a zatražio je u travnju prošle godine reviziju ugovora sa Svetom Stolicom. Time se nedavno bavio i Hrvatski sabor, odbivši raspravu o tom pitanju, nakon što je Vlada na svojoj sjednici prethodno jasno dala do znanja da neće biti nikakve revizije niti izmjena Vatikanskih ugovora. O toj temi razgovarali smo s dr. sc. Branimirom Vidmarovićem, ekspertom za međunarodne odnose iz Zagreba.

▼ *Kako komentirate inicijativu za reviziju Vatikanskih ugovora, zašto se ta tema stalno ponavlja?*

- Inicijative za reviziju ugovora sa Svetom Stolicom jedan su od lakših oblika privlačenja pažnje birača određenih političkih i društvenih svjetonazora. Obično je naglasak na novcu, koji je predmet ugovora o gospodarskim pitanjima. Podrazumijeva se da će društvo, školstvo, mediji, obrazovanje i zdravstvo procvjetati ako se oslobode sredstva koja idu na podmirivanje obveza iz ugovora. Kao što postoji desni populizam, ovdje je riječ o lijevom populizmu. Građane najviše brine gospodarstvo, ono je zauzelo gotovo cijeli društveni i politički prostor. Političari znaju da se isplati od jutra do sutra pričati o gospodarskim temama (uskoro će u vrtićima dječica igrati privlačenja investicija) i plasirati javnosti svoje računice ušteda na ovom ili onom području, pa su se i ugovori sa Svetom Stolicom našli na tapeti političkih stranaka. No stvar ide dalje od ekonomske računice. Hrvatsku se predstavlja kao vatikanskog taoca, a sam Vatikan kao zlonamjernu organizaciju koja ubire danak. Samim time, Vatikanski se ugovori prikazuju kao zli, štetni i nepovoljni za Hrvatsku. U svjetlu raznih slučajeva nedoličnog ponašanja i izjava nekih svećenika, vjeroučitelja te globalnih problema Rimokatoličke crkve, argumenti lijevog krila izgledaju sve uvjerljivije.

FINANCIJSKA POTPORA

▼ *Dovode li se u pitanje i ugovori koje je RH sklopila sa SPC-om, protestantskim crkvama, islamskom i židovskom ili samo ugovori RKC-a?*

- Kritičari, koji iznova i iznova dižu vatikansku temu, ne uzimaju u obzir širi kontekst. Hrvatska, naime, ima slično koncipirane ugovore sa Srpskom pravoslavnom crkvom, Islamskom zajednicom i Koordinacijom židovskim općina. Kao što Katoličkoj Crkvi Hrvatska mjesečno daje iz godišnjeg državnog proračuna "iznos koji odgovara dvjema prosječnim brutoplaćama pomnoženim s brojem Župa", tako i Islamskoj zajednici i Srpskoj pravoslavnoj crkvi daje "iznos koji odgovara dvjema brutoosnovicama za izračun plaća javnih i državnih službenika i namještenika" pomnoženim s brojem džemata, odnosno parohija. Samo Židovskoj zajednici država mjesečno, svakoj od deset općina, daje iznos koji odgovara jednoj brutoosnovici. Dakako, Katolička Crkva ima veću financijsku potporu od ostalih vjerskih zajednica. Država financira i tiskanje odgovarajućih udžbenika, postojeće i buduće teološke fakultete, crkvene institute, profesore, odgojitelje i druge djelatnike. Crkva je glavna meta kritičara zbog ove sveobuhvatnosti i širine državnog angažmana.

Ugovor proizlazi iz načela većinskog položaja i klauzule o količini vjernika - postotku građana koji se izjašnjavaju katolicima. Statistika je na strani ugovora (bez obzira na to što je količina aktivno participirajućih u crkvenom životu vjernika manja, kao što sugerira istraživanje renomiranog Pew centra za istraživanje javnog mišljenja). Zato je teško uskratiti financiranje samo Katoličkoj Crkvi. Jedino korektno rješenje je da se, prema načelu ravnopravnosti, proporcionalno količini vjernika i važnosti, revidiraju svi ugovori sa svim vjerskim zajednicama. Ili da se svima ukine sve. U protivnom, inzistiranje na reviziji samo Vatikanskih ugovora može izgledati kao kritika isključivo Katoličke Crkve.

▼ *Hrvatska je primjer međureligijske tolerancije, no nameće se pitanje financiranja?*

- Treba razumjeti i hrvatsku specifičnu vjersku situaciju. Usprkos povremenim neukusnim ispadima desnih radikala, opća vjerska atmosfera je, prema europskim mjerilima, mirna i relativno tolerantna. Manjinske vjere kod nas još uvijek nesmetano i bez straha vode svoj vjerski život. Nema fizičkih obrana i vjerskih ubojstava. I najvažnije, u Hrvatskoj nema glavnog europskog i globalnom straha - islamskog ekstremizma. Država podupire veliku i snažnu Islamsku zajednicu. Financiranjem se Islamskoj zajednici omogućuje društveni domet, kontinuirani rad i dostojanstvo. Što znači da je opasnost od radikalizacije minimalna, jer muslimanski vjernici, čak i oni iz siromašnih krajeva, imaju konstantnu podršku i dušobrižništvo krovne organizacije. Jednostavno nema radikalnih imama i nema se tko radikalizirati. Uostalom, i građani Hrvatske drugih vjera ugodnije se osjećaju i imaju društveno zdraviji život ako znaju da imaju državnu potporu i da se njihovi vjerski djelatnici neće kazneno goniti bez prethodne obavijesti i razgovora s krovnim organizacijama.

Rekli smo, ako se revidira financiranje Katoličke Crkve, jedino je fer revidirati sve slične ugovore. Ali budimo spremni na mogućnost da će dio financijske praznine kod muslimana popuniti strane države, razni sumnjivi i radikalni učitelji i fondovi s Bliskog istoka - proces koji se nažalost događa u Bosni. Da ne govorim da će vjernici manjinskih vjera osjećati razočaranje u, i bez toga, ne sasvim radosnoj zemlji.

DELIKATNE SITUACIJE

▼ *Krši li se Vatikanskim ugovorima načelo sekularnosti zajamčeno Ustavom?*

- Koliko god se može učiniti da se ugovorima krši načelo sekularne države, to nije sasvim točno. Ugovori sa Svetom Stolicom, kao i ugovori s drugim vjerskim zajednicama reguliraju tehničke stvari i ne nameću grupi, pojedincu ili društvu ničije svjetonazore ili vjeru. U obrazovnom sustavu, vjeronauci svih vjera izborni su predmeti koji postaju obvezni nakon izbora. Jedino što opravdava kritike proporcionalno su veće mogućnosti koje Katolička Crkva dobiva u obrazovnom sustavu. U skladu s Ugovorom o suradnji na području odgoja i kulture, "mjerodavne crkvene vlasti moći će u dogovoru s nadležnim školskim vlastima organizirati u odgojno-obrazovnim ustanovama druge dopunske djelatnosti u vezi s odgojem i vjerskom kulturom, koristeći se prostorijama i pomoćnim pedagoškim pomagalima tih ustanova". Osim toga, Crkva može u dogovoru s nadležnim tijelima sveučilišta "slobodno priređivati predavanja i poduzimati djelatnosti duhovno-vjerskoga obrazovanja u sveučilišnim ustanovama". Isto tako, ne treba se bojati revidiranja ili vidjeti u tome nešto duboko protuckrveno ili protukršćansko. Španjolska je 1976. mirno revidirala konkordat iz 1953. Španjolski se predsjednik odrekao prava na imenovanje biskupa, a crkva se odrekla prava biskupa da blokiraju optužnice protiv klera.

▼ *Kad se sve uzme u obzir, jesu li i u kojim područjima moguće korekcije Ugovora? Dojam je da izostaje konstruktivna rasprava...*

- Ako se ide na specifičnu reviziju nekih položaja u ugovoru(ima) sa Svetom Stolicom, onda se problemu treba pristupati delikatno i razumno. Povratak imovine se ne bi trebao dirati ili spominjati. Oduzeto ima pravo na povratak. Crkva ima slobodu moralnog i kršćanskog odabira da se odrekne potraživanja u korist države, nevladinih organizacija, bolnica, škola i sličnog, ali joj taj izbor neukusno nametati. Što se financiranja iz državnog proračuna tiče, Vlada bi mogla uputiti Svetoj Stolici prijedlog o revidiranju nekih uvjeta, odnosno zamoliti Svetu Stolicu da sama pokriva određeni dio ili financijski više participira u djelatnosti Katoličke Crkve u Hrvatskoj. Vjerujem da bi papa Franjo zbog pogođenosti našeg gospodarstva imao sluha za takvu molbu.

Jedino što opravdava kritike proporcionalno su veće mogućnosti koje Katolička Crkva dobiva u obrazovnom sustavu...

Situacija u obrazovanju također je delikatna. Smatram da sve crkve i vjerske zajednice imaju dobar položaj i svaka može pokriti duhovno-obrazovne potrebe svoje zajednice. Kritičare ljute neprofesionalni ili politički i ideološko previše angažirani odgojitelji i pedagozi koji svojim izjavama kompromitiraju svu Crkvu. Da stvar bude gore, doza pravne zaštićenosti iz Ugovora stvara snažan animozitet prema samim ugovorima. Crkva i teološke obrazovne institucije moraju svakako više paziti na profesionalnu i pedagošku stranu. Što se tiče visokog školstva, tu bi se ugovori mogli revidirati na način da se detaljizira gdje i što točno Crkva može, a što ne. Isto tako, bilo bi korisno i korektno da se provede niz multilateralnih diskusija i konzultacija između Vlade i svih velikih vjerskih zajednica radi utvrđivanja tko, gdje i koliko može osloboditi državni proračun. Kakvi su rizici i strahovi. Treba čuti svačije stanovište. Ako ništa drugo, to će pokazati političku i društvenu zrelost, poštovanje prema vjerskim zajednicama i stvoriti dobar temelj za daljnje razgovore. Jer glasni ultimatumi neće postići ništa osim štete. **(D.J.)** ■